
Ronde 4

Nienke Draaisma
Universiteit Utrecht / Utrechts Stedelijk Gymnasium
Contact: n.draaisma@uu.nl / ndraaisma@usgym.nl

Affectieve leesnotities in de klas

1. Inleiding

In het voortgezet onderwijs in Nederland is sprake van een leescrisis: Nederlandse jongeren lezen steeds slechter en kunnen de motivatie voor lezen nauwelijks opbrengen (OECD 2018; 2023). Wie binnen het curriculum van het schoolvak Nederlands zoekt naar een verklaring voor de leescrisis ziet afnemende lestijd voor het vak (en dus voor lezen), het verschuiven van de focus van het lezen van gehele teksten naar fragmenten en het gebruik van een verdunde vorm van het structuralisme binnen het literatuuronderwijs (van Dijk & Klaver 2022). In de praktijk worden leerlingen niet aangemoedigd om zelf na te denken over romans. Leerlingen gaan geen band aan met de te lezen boeken; een uittreksel lezen volstaat. Een van de wegen uit de leescrisis biedt de affectieve invalshoek. Een specifieke invulling hieraan geef ik binnen mijn promotieonderzoek door affectieve leesnotities te ontwikkelen. In het buitenland laat het gebruik van zulke aantekeningen bij gelezen romans veelbelovende resultaten zien (Vischer Bruns 2011; Aliponga 2013). In de workshop gaan we aan de slag met de affectieve opdrachten uit deze leesnotities.

2. Affect

Cristina Vischer Bruns (2011) stelt een fundamentele vraag: waarom lezen we literatuur? We lezen literatuur niet alleen om ervan te leren, maar ook omdat literatuur ons als kunst raakt. Literatuur heeft een affectieve dimensie. Grofweg zijn er drie benaderingen van affect: (1) een psychologische benadering, (2) een lichamelijke benadering en (3) een benadering waarin de cognitieve, psychologische en fysieke geraaktheid samenkomt (Draaisma 2021). Gilles e.a. (1987) spreken in dit verband van 'becomings': de ontmoeting met het kunstwerk raakt de lezer, waardoor de lezer fysiek, cognitief en

emotioneel in beweging wordt gebracht. Hoewel een *becoming* lastig te definiëren is, herkennen we *becomings* meestal wel als zodanig als we er een ervaren (Marsden 2019). Dit geldt niet alleen voor volwassenen, maar ook voor jongeren. Hoewel zij misschien nog geen *becoming* hebben ervaren bij het lezen, hebben ze die vaak wel al ervaren bij het luisteren naar muziek of tijdens een concert.

Leerlingen in het voortgezet onderwijs begrijpen meestal wel wat een affectieve ervaring is. Dit betekent echter niet dat je een *becoming* kunt afdwingen, zeker niet in de kunstmatige setting die het lezen tussen andere pubers in een klaslokaal is. Hoewel een *becoming* niet is af te dwingen, helpt het zoeken ernaar wel om de tekst open tegemoet te treden. Wie affectief leest, leest reparatief: open voor de verrassing en de connectie die je als lezer kunt maken met de tekst (Sedgwick 2003). Zo'n reparatieve lezing is een vorm van *close reading*: door secuur te lezen, zien lezers wat de tekst doet en hoe het komt dat zij (niet) geraakt worden door de tekst. Deze affectieve leeswijze keert terug naar het lezen van gehele romans en moedigt lezers zodoende aan om meer leeskilometers te maken. Hierdoor verbetert niet alleen de leesvoldoening, maar ook de leesvaardigheid.

3. Affectieve leesnotities in de lessen Nederlands

De affectieve (deleuziaanse) benadering vraagt dus om een andere, nieuwe leeshouding. Leerlingen verhouden zich op drie niveaus (cognitief, emotioneel en lichamelijk) tot de roman die zij zelf selecteren met de hulp van hun docent. Het kiezen voor een roman op een geschikt leesniveau zorgt ervoor dat de kans op leesvoldoening het grootst is (Witte 2008).

Leerlingen krijgen een schriftje voor het invullen van notities bij het lezen. In deze 'leesnotities' staan affectieve oefeningen. Voordat leerlingen aan de slag gaan met de oefeningen die de verschillende niveaus aan bod laten komen, beantwoorden leerlingen eerst vragen over hun leesgedrag. Bijvoorbeeld: waar lees je, en op welk moment? Deze startvragen maken leerlingen ervan bewust dat een prettige leesplek en een bewust gekozen leesmoment de kans op een affectieve ervaring aanzienlijk vergroot (Littau 2006). Samen met de docent nemen de leerlingen de leesnotities eerst in zijn geheel door, zodat zij weten op welke aspecten van een tekst zij kunnen letten.

Voor zowel leerlingen als docenten is de fysieke dimensie van de leesnotities het meest onbekend terrein. In de leesnotities vullen leerlingen op een afbeelding van een pop zowel hun eigen fysieke reacties op de tekst als de fysieke reacties van de personages in. Dit vergroot het bewustzijn van het belichaamde lezen, aangezien je niet alleen met je hoofd leest, maar met je hele lichaam.

De docent kijkt de ingevulde leesnotities vervolgens na met een *rubric* waarin affectieve competenties centraal staan. Is het de leerling bijvoorbeeld gelukt om fysieke responsen van de personages te herkennen? Kan een leerling de roman zintuiglijk benaderen en toelichten hoe deze zintuiglijke ervaring impact heeft op het verhaalverloop en eventueel op de leeservaring?

4. Opbrengsten

De leesnotities zijn in verschillende cycli getest op het Utrechts Stedelijk Gymnasium in klas 4, 5 en 6. Door middel van een leerlingenpanel en een docentenpanel zijn de leesnotities verbeterd. Leerlingen (en docenten) moeten wennen aan de aandacht voor het lichamelijke, maar waarderen deze aandacht zeer. Leerlingen geven aan dat hun band met het boek beter is door de leesnotities en dat het gemakkelijker is om de leeservaring te onthouden. Als prettige bijvangst benoemen zowel leerlingen als docenten het gemakkelijker voorbereiden op het eindmondeling. Een deel van de leerlingen is zo enthousiast dat zij vragen om extra boekjes voor extra romans.

Tegelijkertijd moeten leerlingen en docenten wennen aan deze affectieve benadering. Leerlingen maken zich er soms (te) gemakkelijk vanaf en gaan niet diep in op hun leeservaring. Docenten vinden (soms), net als leerlingen, houvast in het ‘juiste’ antwoord. Vanuit een affectief perspectief bestaat er geen juiste interpretatie van een tekst, maar wel een slecht onderbouwde interpretatie. Docenten hebben dus meer houvast nodig bij het beoordelen van de affectieve leescompetenties van de leerlingen. Het beoordelen van deze affectieve literaire interpretaties wordt in de toekomst alleen maar belangrijker, zeker in een tijd waarin leerlingen de traditionele, structuralistische vragen over bijvoorbeeld motieven en thematiek gemakkelijk voor kunnen leggen aan AI-hulpmiddelen. Met de affectieve opdrachten lukt dit (nog) niet.

5. Besluit

De leesnotities leiden tot een andere leeshouding. Om de resultaten op het Utrechts Stedelijk Gymnasium te bestendigen, worden de leesnotities in het schooljaar 2025/2026 ook ingezet op andere middelbare scholen. Ben je geïnspireerd geraakt door de leesnotities en wil je de leesnotities uitproberen op jouw school? Meld je dan via bovenstaande contactinformatie!

Referenties

- Aliponga, J. (2013). "Reading Journal: Its Benefits for Extensive Reading". In: *International Journal of Humanities and Social Science*, 3 (12), p. 105-109.
- Deleuze, G. & F. Guattari (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dijk, Y. van & M.J. Klaver (2022). 'Het falende fundament: de oorzaken van de lees-crisis in het onderwijs'. In: Y. van Dijk, M.J. Klaver, E. Stronks & M. Hamel (red.). *Omdat lezen loont. Op naar effectief leesonderwijs in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Pica.
- Draaisma, N. (2021). 'Affect'. In: WODN Werkgroep Onderzoek Didactiek Nederlands (red.). *Handboek Didactiek Nederlands*. Online raadpleegbaar op: <https://didactieknederlands.nl/handboek/>.
- Littau, K. (2006). *Theories of Reading. Books, Bodies and Bibliomania*. Cambridge: Polity Press.
- Marsden, J. (2019). 'Senses Without Names: Affective Becomings in William Faulkner and Carson McCullers'. In: S. Ahern (ed.). *Affect Theory and Literary Critical Practice*. London: Palgrave Macmillan, p. 183-197.
- Sedgwick, E.K. (2003). *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham: Duke University Press.
- Vischer Bruns, C. (2011). *Why Literature? The Value of Literary Reading and What it Means for Teaching*. New York/London: Bloomsbury.
- Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het literatuuronderwijs*. Amsterdam: Stichting Lezen.